

Metafyzické předpoklady empirického projektu Mikuláše Kusánského v *Idiota de staticis experimentis*

Jakub ŠENOVSKÝ

Metaphysical Presuppositions of the Empirical Project of Nicholas of Cusa in *Idiota de staticis experimentis*

Abstract: Nicholas of Cusa is considered to be one of the first thinkers, who used the term „experiment“ in the same way it is being used nowadays, especially in natural sciences. In my contribution, I would like to focus on specific metaphysical presuppositions, which allowed Cusanus to develop this almost “empirical philosophy” in *Idiota de staticis experimentis*. It will be showed that the empirical project of Cusa is fully dependent on his own explication of the Neo-platonism “metaphysics of the One”.

Key Words: Empirical science, Experiment, Neo-Platonism, Cusanus,

Mikuláš Kusánský jako předchůdce „vědeckého myšlení“?

Mikuláš Kusánský bývá často nahlížen jako první novověký či moderní myslitel (takto ho ostatně označil již Ernst Cassirer v *Individuum und Kosmos in der Philosophie der Renaissance*; něm. *der erste moderne Denker*) (srov. Hopkins, 2002, s. 1). Obdobně bychom mohli Kusána považovat i za předchůdce moderního vědeckého zkoumání (ostatně by nešlo o moc rozdílné prohlášení od „prvního novověkého myslitele“),

k čemuž by nás opravňoval dialog *Idiota de staticis experimentis* (česky: *Soukromník o pokusech s váhami*), kde Kusánus rozvíjí projekt empirického zkoumání, který bychom mohli s Kurtem Flaschem nazvat jako „téměř čistá empirie“ (něm. *ziemlich reine Empirie*) (srov. Flasch, 2008, s. 318). V čem tedy spočívá ona čistota a v čem by byla ona modernita tohoto pozdně středověkého kardinála? Pokud jde o již zmíněný dialog *De staticis experimentis*, tak by šlo bezpochyby o Kusánovo pojetí experimentu jakožto přístupu k vnější smyslové skutečnosti.

V tomto dialogu totiž soukromník či laik (lat. *idiota*), což je postava, skrze niž Kusánus promlouvá, mluví o metodě, se kterou bychom mohli dospět k pozoruhodné přesnosti, pokud jde o naše vědění o světě. Tato metoda spočívá v tom, že pomocí vah se budou vážit (měřit) a srovnávat jednotlivé skutečnosti, aby byl odhalen skrytý poměr mezi nimi. Tento poměr je vyjádřen číslem, které má odkazovat na realitu „za“, ze které veškerá skutečnost vychází. Takto lze dosáhnout mnohem větší pravděpodobnosti než pomocí pouhé logické argumentace.¹ Proto je možné říct, že u Kusána se ustanovuje experiment, který by moderně šel vyjádřit jako přírodovědný pokus, který slouží k potvrzení teoretické hypotézy pomocí dat získaných na základě ovlivňování pozorovacích podmínek (srov. Thumer, 2002, s. 48).

Mikuláš Kusánský se slovy soukromníka (laika) podivuje, že nikdo dosud nepřipadl na takovou metodu, a navrhuje, že by bylo nadmíru užitečné, kdyby někdo sestavil knihu, kde by byly zachyceny poměry rozmanitých věcí.² A takřka celý další obsah dialogu spočívá v tom, že se popisují jednotlivé věci, které bychom mohli pomocí těchto experimentů poznat. Tak například bychom se lépe vyznali v nemocech, jelikož bychom byli schopní určit z rozličnosti pulsů a váhy moči povahu zdravotního stavu jedince mnohem jistěji, než v té době obvyklým ohmatáváním žíly a pozorováním barvy moči (srov. DSE, s. 246). Zdravotní stav by šel i predikovat, jelikož bychom mohli zaznamenat váhu člověka, který by pak brzy zemřel, a pokud bychom našli stejnou váhu i u dalšího člověka, mohli bychom se oprávněně dohadovat, že ho čeká stejný osud (srov. DSE, s. 246). Mohli bychom rovněž poměrně spolehlivě posuzovat pravost vzácných kovů, jelikož bychom znali jejich skutečnou váhu. Přičemž by nám nemuselo jít jen o ohled

užitečnosti, ale mohli bychom se takto dostat až k přirozenosti jednotlivých kovů (srov. DSE, s. 248). Podobně bychom mohli rozhodnout otázku o přirozenosti jednotlivých živlů jakožto stavebních kamenů skutečnosti (srov. DSE, s. 250). Dále by se dal přesně měřit čas, a to i v noci, stejně tak jako například rychlost lodí (srov. DSE, s. 252). Toto je jen několik příkladů, které ale jistě postačují k tomu, abychom zahlédli jistou revolučnost Kusánovské experimentální metody. Skutečně se tu totiž ozývá (a snad i poprvé) charakteristická zásada „novověkého“ myšlení: „Poznávám jen to, co mohu učinit“ (srov. Jaspers, 1968, s. 135).

„Novověkost“ (a již vůbec ne „vědeckost“) Mikuláše Kusánského však v žádném případě není samozřejmá. Kromě toho, že Kusánu pravděpodobně žádný z těchto experimentů nikdy ve skutečnosti neprovedl a že nerozvádí na základě pokusů a pozorování „přírodovědné teorie“, jak upozorňuje Karl Jaspers (1968, s. 131), tak je rovněž potřeba poznamenat, že jeho pojem „experimentu“ je stále ještě zasažen starším významem, který byl platný ve středověku. Jeho pojetí experimentu (či vlastně celý empirický projekt) je totiž zasazeno do ucelenější „metafyzické sítě“, která ho určuje (srov. Hopkins, 1996, s. 55).

Latinské slovo *experimentum* pochází totiž ze slovesa *experiri*, což znamená z(a)koušet. Přičemž až do renesance bylo toto slovo takřka synonymní se slovem zkušenost (lat. *experientia*) (srov. Historisches Wörterbuch der Philosophie, sv. 2, 1972, s. 868). Je však třeba zmínit, že jako *experimentum* bylo překládáno i řecké slovo *pathos*, tak jak je používal ve svých spisech Dionýsios Areopagita (Thumer, 2002, s. 51). U Areopagity nepřekvapivě převládá „mystický“ aspekt tohoto slova, které pak v latině (jako *experimentum*) nabývalo konotací zakoušení a prožívání (Thumer, 2002, s. 51), čímž se myslelo zakoušení a prožívání mystické zkušenosti, tedy zkušenosti Boha. A vliv Areopagity na Kusánovo myšlení byl rozhodující (Ivánka, 2003, s. 259). Takto se ukazuje, že Mikuláš Kusánský sice otevírá cestu k novému poznání světa a vůbec k novému přístupu ke světu, ale zároveň vyrůstá z určité, s trochou opatrnosti můžeme říct i mystické tradice, čímž ve svém myšlení kloubí (lat. *contrahit*) prvky, které většinu těch, kdo se vydali po cestě naznačené Kusánským, snad ani kloubit nenapadlo.

Metafyzické předpoklady tohoto přístupu

V samotném dialogu *Idiota de staticis experimentis* nalezneme jen jediné přímo vyjádřené myšlenkové východisko, a to, že ve smyslovém světě není žádná přesnost (lat. *precisio*) a naše poznání o světě jsou jen domněnky. Pomocí vah však můžeme tyto domněnky velmi významně zpřesňovat. A tato možnost zpřesnění je založena na tom, že svět je stvořen v čísle (lat. *numerus*), váze (lat. *pondus*) a míře (lat. *mensura*), jelikož váha (lat. *pondus*) a váhy (lat. *statera*) jsou boží soudností (lat. *iudicium*) (srov. DSE, s. 244). Jde o názor plynoucí ze starozákonní sapienciální literatury (např. Přís 16, 11; Přís 8, 28n a především Mdr 11, 20). A aby toto prohlášení mohlo být pochopeno v jeho úplnosti, není možné se omezit pouze na tento dialog, ale je zapotřebí využít toho, že dialogy o soukromníkově (laikově) jsou ve skutečnosti tři. Přičemž *De staticis experimentis* je z nich poslední a odkazuje na věci probrané v dřívějších dvou dialozích, z nichž ten první pojednává o moudrosti (*Idiota de sapientia*) a druhý o mysli (duchu, lat. *mens* – *Idiota de mente*).

Prvním krokem, který Mikuláš Kusánský hned zpočátku dialogu *Idiota de sapientia* dělá a který mu vlastně nově otevírá svět jakožto přímý předmět poznání, je odmítnutí dobové knižní vzdělanosti (tj. universitní vzdělanosti a profesionální filosofie či teologie, což se týká především universitního aristotelismu). S tím se pojí i náhled, že veškerou moudrost je třeba nezprostředkovaně hledat v „knihách božích“ (lat. *libri dei*), což jsou knihy, které Bůh napsal „svým prstem“ (lat. *suo digito scripsit*). Jde tedy o dílo stvoření. Plurál „knihy“ (lat. *libri*) je pak odkaz na metaforu „dvou knih“, která se rozvinula ve dvanáctém století (odkazy na dvě knihy stvoření najdeme třeba u Huga ze svatého Viktora v *De sacramentis christianae fidei* a především u Bonaventury v *Breviloquium*), přičemž jedna z „knih“ (ta „vnitřní“; lat. *intus*) je boží moudrost vepsaná do lidské mysli a druhá (ta „vnější“; lat. *foris*) je smyslový svět, kniha přírody.³

Již víme, že Kusánský byl přesvědčen, že smyslový svět je utvořen pomocí čísla, váhy a míry. K této myšlence ho vedlo nejen biblické „svědectví“, ale také jeho pojetí Absolutna a čísla. Právě Absolutno (tedy Bůh), které je počátkem a stvořitelem (autorem) obou knih, zaručuje, že naše

poznání čísla a především naše vytváření čísla bude mít odpovídající protipól v čísle, ze kterého je utvořen smyslový svět. Absolutno je totiž naprostou jednotou (je skutečně Jedno) a jako takové je v něm vše nějak obsaženo. Absolutno je vše ve všem. Je tudíž naprostou identitou se sebou samým a tím i identitou se vším. To také znamená, že Absolutno musí být povzneseno nad veškerou diferencí, tj. rozdílnost, jinakost či mnohost (jinak by přeci nemohlo být původem všeho a kdyby nebylo původem všeho, tak by „kniha stvoření“ nemusela odpovídat „knize myslí“, čímž by se podkopalo založení a smysl našeho poznání). Vše je tak Absolutnem a Absolutno je vším. Toto je však jen jedna „strana“ Absolutna.

Oblast konečného je naopak určena diferencí. Sice jednotlivé jsoucí je identické se sebou samým (a tím má „podíl“ či „účast“ na Identitě samotné, božském Jednu čili Absolutnu), ale zároveň touto svou identitou je odlišné od jiného (které je také identické se sebou samým). V oblasti konečného jsou tak identita a difference „promíchány“ (srov. Beierwaltes, 1980, s. 106). Z toho plyne, že Absolutno, pokud má stále být prosto vší difference (tedy pokud má být stále Absolutnem), musí být naprosto jiné ode všeho konečného. Odtud platí zásada, že mezi konečným a nekonečným nemůže být žádný poměr (lat. *proportio*, řecky *analogia*) (srov. Beierwaltes, 1980, s. 109). Proto je Absolutno nekonečné oproti všemu konečnému, je nade všemi protiklady a je spíše ničím než něčím. Absolutno je tak naprosto transcendentní či nadjsoucí. Odtud plyne pojetí Absolutna jako *coincidentia oppositorum*. Takto je Absolutno na jednu stranu naprosto samozřejmé či zjevné (jelikož je vše ve všem) a na druhou stranu je naprosto nesamozřejmé, neboli skryté (jelikož je tím jiným, které vše přesahuje), je tedy ne-samozřejmě samozřejmé; podobně je i ne-jsoucň jsoucí, pochopitelné ne-pochopitelným způsobem atd.

Takto podle Kusána je i založen svět a jeho jednota, čímž je umožněna i jednota našeho poznání (tedy lidská mysl je schopná pravdy, jelikož pravda je přece *adequatio rei ad intellectum*, i když u Kusánského vzhledem k produktivní síle mysli by šlo spíše o *adequatio intellectus ad rem*). Naše poznání bude sice vždy poznamenáno jistou nepravdivostí, jelikož bude poznamenáno diferencí (což je dáno naší konečností a také konečností poznávaného). Pravda všeho je totiž až v Absolutnu.

Plné Pravdy tak člověk není nikdy úplně schopen, jelikož Boha nelze úplně poznat (pak by totiž došlo ke zrušení rozdílu mezi nekonečnem a konečnem). To však neznamená, že by se pravdě nedalo přibližovat; naopak díky naprosté diferenci mezi konečným a nekonečným se lze pravdě přibližovat bez konce (lat. *sine termino*). A hlavní „stopou“ (lat. *vestigium*) vedoucí k pravdě je číslo (srov. DM 6, s. 214).

Číslo totiž Kusánus ve zmíněných dialozích chápe jako určitou „principiální“ mnohost, která „vystupuje“ či „vyvinuje se“ (lat. *explicat*) z Absolutna (srov. DM 4, s. 206). Číslo je totiž nesloženou skladbou a splynutí jednoduchosti a složenosti či jednoty a mnohosti (je sice složené, ale je složené ze sebe samotného; je to proto, že každé číslo tvoří jednotka, proto je složením sebe sama; podle Kusána je tak číslo „tři“ složeno ze tří jednotek, číslo „pět“ z pěti atd.) (srov. DM 6, s. 213). Číslo má roli počátku vši mnohosti či jinakosti, která je následně dále vyváděna do světa. Pokud číslo stojí za vši jinakostí a odlišností (diferencí), tak mezi jednotlivými jsoucími můžeme spatřovat poměr (lat. *proportio*). Jelikož poměr je bez čísla nemožný, tak číslo je vlastně způsobem, jak vše konečné spolu souvisí (tedy jak se mezi sebou poměřuje a i odlišuje), a je také principem (počátkem) této souvislosti. A právě poměr je tím, co umožňuje formám, aby se odrážely na věci. Proto Kusánus říká, že poměr je místem formy (srov. DM 6, s. 213). Formou je myšlena určitelnost, tedy identita či jednota každé věci, jde tedy o způsob, jak je látka (jakožto možnost o sobě) určena (srov. DM 7, s. 218). Ale právě díky bytostné neurčitelnosti látky nepoznáváme formy v jejich úplnosti („pravé“ formy věcí jsou tady zastíněné měnlivostí /lat. *variabilitas*/ látky). A jelikož je forma nositelem identity či jednoty, tak platí, že čím více je „zjednodušena“ či pozvednuta nad diferenci, tak tím více se dostáváme k pravé formě věcí. Z toho opět plyne, že pravou formou všeho je Bůh a jen v něm lze dosáhnout pravého poznání.

Do této doby byla však jen řeč o čísle, které je *explicatio* božské Mysli. A abychom skutečně pochopili, proč v tomto schématu má důležitost „empirické“ zkoumání, je třeba se podívat na charakter lidské mysli. Obdobně jako božská Mysl je i lidská mysl sjednocením protikladů a obdařená stvořitelskou mocí. Toto přesvědčení vyrůstá z biblického pojetí člověka jako *imago dei* (Gn 1, 26). A obrazivost spojuje Kusánus

s rovností (srov. DM 4, s. 206). To by znamenalo, že člověk je jaksi roven Bohu. Vedle toho však stále platí, že mezi konečným a nekonečným není možný žádný vztah, proto je člověk nerovně roven Bohu. Takto se může mysl k Bohu nekonečně přibližovat, ale nikdy ho nedosáhne (srov. DM 13, s. 238). Dále z toho plyne i jiná věc, která je rozhodující pro pochopení (a také ospravedlnění) našeho poznání. Aktivita lidské mysli je obrazem aktivity božské Mysli. Podobně jako božská Mysl vyvádí ze sebe (tj. tvoří) čísla a formy, tak lidská mysl vyvádí svá vlastní čísla a své vlastní pojmy, které jsou komplementární božským číslům a formám. Panuje mezi nimi nepřekonatelná diference a zároveň i rovnost. Takto je vlastně zaručena ona „poměrnost“ obou „knih“.

Lidská mysl či duch (*mens*), která je „kopíí“ božské Mysli, je však zpočátku prázdná. Má ale moc získat jakékoli poznatky a také schopnost rozeznat, co je pravdivé, dobré, spravedlivé apod. Tento „radar“ nazývá Kusánus soudnost (lat. *iuditium*) (srov. DM 4, s. 207) a zaručuje tím vlastně to, že mysl bude směřovat k naprosté Pravdě, Dobru, Spravedlnosti atd. Poznání mysli se odehrává pomocí připodobňování (lat. *assimilatio*) (srov. DM 3, s. 205). Mysl se tedy může připodobnit jakékoli vnější skutečnosti, a tím vytvořit odpovídající pojem (opět, že pojem odpovídá skutečnosti, je zaručeno předchozím určením mysli jako *imago dei*). Přičemž lze rozlišit i určité „oblasti“, ve kterých je třeba toto připodobňování postupně provádět tak, aby mysl došla svého cíle či své pravdy, což je Bůh, jelikož vše stvořené má svou pravdu v tom, co je stvořilo, nebo obdobně, část lze poznat jen tehdy, známe-li celek. Celek je totiž měrou částí (srov. DM 10, s. 127).

A první oblastí, ke které se mysl připodobňuje, je právě oblast smyslového, tedy ona „kniha stvoření“. Mysl se připodobňuje ke smyslovým věcem a takto vytváří pojmy, které ale nejsou přesné, jelikož jsou zasaženy měnlivostí (lat. *variabilitas*) látky. V dalším kroku mysl odhlédne od své tělesnosti (měnlivosti) ke své vlastní neměnnosti a připodobní se opět k těmto formám, ale tentokrát nikoli jak jsou v látce (tedy ve věcech), ale jak jsou sami o sobě (ovšem nikoli v silném významu, Kusánus tím myslí, jak jsou jako pojmy smyslových věcí v mysli). Odtud mysl může tvořit pojmy, které již vykazují značnou míru přesnosti a nutnosti, a to právě z toho důvodu, že se jedná v silném slova smyslu

o výtvary lidské mysli. Jde totiž o geometrické útvary a čísla, mezi kterými panuje nutnosti souvislosti (lat. *necessitas complexionis*). Na tomto místě mysl také vytváří jisté matematické vědy (lat. *scientiae certae mathematicales*) (srov. DM 7, s. 218).

Tímto ale ještě není pohyb mysli ukončen, jelikož stále nedošla přesné pravdy všeho, ale vidí jen pravdu určenou v jisté určitelnosti věcí (vidí tedy pravdu stále jako „směs“ identity a difference). Tehdy mysl pohlédne na svou vlastní jednoduchost, tj. na sebe tak, jak je odloučena od hmoty, a pomocí této jednoduchosti se připodobní všemu, tak jak je to nesdělitelné hmotě. Takto dojde mysl k náhledu, že vše je jedno a jedno je vše. Tehdy vidí vše nerozlišeně. Mysl nyní došla skutečně svého určení jako obrazu božího a chápe, že je to Bůh, který se v ní odráží a skrz jehož moc se všemu připodobňuje. Takto mysl dosáhne svého konečného cíle (srov. DM 6, s. 219).

I my nyní vidíme, že Kusánovi není cizí určitý mystický rozměr myšlení, který se sice provádí intelektuálně, ale i tak s naprosto jasným záměrem, kterým je „návrat“ k Bohu. U Kusána se však objevuje i jisté novoplatonické novum, a to, že je třeba začít svůj návrat u zkoumání světa (a nikoli odvratem od světa a příklonem k sobě samému) (Ivánka, 2003, s. 92). Svět nabývá jisté, i když pouze dočasné, důstojnosti.

Myšlenkou návratu k Bohu je tak plně určeno i jeho empirické zkoumání a bylo by skutečně chybou toto zastírat. Svět zkoumáme pomocí jednotné metody s váhami, abychom jakoby „vydolovali“ čísla, která jsou skryta za věcmi a pomocí kterých je vše ve světě určeno (tedy má svou formu). Číslem je totiž vše stvořeno, a když nalezneme v „kni-ze stvoření“ stejná čísla, jako která vytváříme my sami z pojmů, tak jsme schopni nahlédnout naši původní charakteristiku, která je však skryta či zastíněna, a to, že jsme *imago dei*. Původní impulz k poznání světa je snaha dospět zpět k Bohu (poznání světa se tak stává součástí typicky novoplatonické dynamiky *moné-proodos-epistrofé*) (Ivánka, 2003, s. 82). Proto je možné říct, že u Kusánského se protíná „mystické“ i „vědecké“ chápání experimentu (a obě stránky jsou dokonce od sebe neoddělitelné).

Nyní se ze zorného úhlu, kde veškeré poznání (a jako první smyslové poznání) je chápáno jako „návrat“ k Bohu, podívejme krátce zpět

na dialog *Idiota de staticis experimentis* na to, jaké jsou charakteristické projevy této Kusánovy „protovědy“.

Několik poznámek k charakteru empirického zkoumání Mikuláše Kusánského

I když celý empirický projekt vlastně umožnilo svébytné pojetí role čísla v rámci stvoření světa a komplementárně i v rámci poznávání mysli, která se pomocí rozeznání vlastní a i světské číselné povahy navrácí ke svému Autorovi (Stvořiteli), tak tato souvislost je zpočátku dialogu pouze naznačena a již se dále nerozvádí (viz dříve). Jsme však trochu navzdory tomu svědky přímo „gejzíru“ praktických nápadů, které pomocí nové metody mohou být realizovány. Tento praktický ohled (tedy nikoli snaha o výstup k Počátku, ale spíše snaha o lepší zabydlení se ve světě) může být vůči shora řečenému minimálně překvapivý.

Toto skloubení praktického a mystického ohledu nové metody se projevuje v tom, že Kusánus si je vědom obrovských důsledků pro naše poznání chodu světa, ale sám nemá přílišný záměr se pustit do tohoto druhu zkoumání. V průběhu dialogu několikrát vybízí své čtenáře, aby se tohoto díla ujali, jelikož to může udělat takřka kdokoli (i když jde o počin náročný na čas a snad i na množství lidí, kteří na tom budou spolupracovat). On sám však na to čas nemá. To může být dáno právě tím, že pro Kusána nemá poznání světa primární důležitost, jde skutečně jen o stupeň vedoucí k Bohu. Praktickou použitelnost lze tak vysvětlit jako určitý „vedlejší“ produkt výstupu k Bohu. Vždyť svět byl stvořen v čísle, míře a váze. Tak nemůže být pochyb, že pokud se budeme zabývat číslem, mírou a váhou ve světě, tak svět poznáme mnohem lépe než jinými způsoby. Číslo, míra a váhy jsou tak v Kusánově pojetí jakoby určité „elementy“, které ukazují na skrytou skutečnost za věcmi a které mohou rozhodovat o správnosti našich dosavadních teorií o světě. Platí tedy, že s lepším poznáním světa poznáme lépe i jeho Stvořitele; ovšem pouhým poznáním světa nedojdeme pravého poznání.

Jednota metody, kterou Kusánus zdůrazňuje, je dána jednotou naší mysli (a komplementárně jednotou boží; z obou jednotných myslí totiž

pochází složená mnohost, tedy číslo). Tato metoda je provozována pomocí nástrojů, a to vah a vodních hodin.⁴ Technické „vymáhání“ čísla ze smyslové skutečnosti je také umožněno paralelismem mezi boží a lidskou myslí. Lidská mysl je v silném slova smyslu tvůrcem svých vlastních čísel a geometrických obrazců, tj. obdobně jako boží Mysl, která však navíc pomocí těchto čísel tvoří smyslovou skutečnost. Nástroj (v tomto případě váhy) tak umožňuje překlenout měnlivost (lat. *variabilitas*) smyslového světa a přejít skrze poměr přímo k číslům, které tuto měnlivost v určitém smyslu zakládají. Takto lidské poznání sice stále zůstává domněnkou (lat. *coniectura*), ale jde již o domněnku, která se vyznačuje jistou nutností (a to nutností spojení – lat. *necessitas complexionis*), a snad i nejvyšší mírou nutnosti, které jsme vůči smyslovému světu schopni.

Když si uvědomíme, že číslo, ač principiální mnohostí, je také jednotou, tak také naše zkoumání světa se bude vyznačovat jistou jednotou, jelikož mezi vším existuje poměr, který je založen na čísle. Zkoumání světa se u Kusána obrací od „podstat“, tj. od jednotlivých jsoucen, a plně se soustředí na vztahy mezi těmito jsoucnými. Tyto vztahy jsou vyčíslitelné a i dopočitatelné (a také vzájemně převoditelné). Toto vše je tedy umožněno právě určením čísla jako složené jednoty a také jako prvního vyvinutí (lat. *explicatio*) Boha.

Závěrem tak můžeme říct, že sice u Kusánského nemůžeme mluvit o „vědě“ (v dnešním významu tohoto slova), ale jistě lze mluvit o matematickém (či lépe o *mathématickém*) určení světa, které je rozhodující pro novověké myšlení (Novák, 2009, s. 27). Vedle toho byl Kusánus významně zasazen v tradici středověku, což jde vidět na „mystické“ rovině jeho empirismu jakožto části výstupu k Bohu. O jeho skoro prorockém novátorství však nemůže být pochyb. Lze tak uzavřít, že Kusánus plně otevřel dveře modernitě, aniž by sám překročil práh, nebo aniž by došel příliš daleko ode dveří (Hopkins, 2002, s. 29).

Poznámky:

¹ V podobném smyslu hovořil již Roger Bacon se svou *scientia ponderum*, jak nás o tom spravuje heslo *Experiment* v *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, sv. 2 (1972), s. 868-870

- ² *Idiota de staticis experimentis* (dále jen DSE) 161; v českém vydání Soukromník o zkušenostech s váhami. In Kusánský, M. *Život a dílo renesančního filosofa, matematika a politika*, Vyšehrad, Praha 2001, s. 244. Cituji podle kritické edice Heidelbergské Akademie Nicolai de Cusa *Opera Omnia* (Felix Meiner Verlag: Hamburg). Poslední číslo uvádí číslo strany v tomto vydání.
- ³ Poznámka k odpovídající pasáži *Idiota de sapientia*. Steiger, R. Anmerkungen der Herausgeberin. In *Kues von N. Der Laie über die Weisheit: lateinisch-deutsch*, Felix Meiner Verlag, Hamburg 1988, s. 83n.
- ⁴ Z počátku dialogu se zdá, že Kusánus si hodlá vystačit jen s váhami, ale posléze je nucen přidat i vodní hodiny, aby byl schopen měřit čas (i když na některých místech navrhuje, aby se voda, která vytekla z hodin, také vážila). Nakonec však na jednotu nástrojů „rezignuje“. Což nakonec není nic proti ničemu, jelikož i číslo je z určitého pohledu mnohé, avšak jeho základ je vždy stejný. Takto i nástroje mohou být mnohé, ale jejich základem je vždy měření.

Literatura:

- BEIERWALTES, W. *Identität und Differenz*. Frankfurt am Main: Klostermann, 1980.
- CUSANUS, N. *Nicolai de Cusa Opera Omnia* (Felix Meiner Verlag: Hamburg). Dostupné online na: <http://urts99.uni-trier.de/cusanus/content/suche.php>.
- CUSANUS, N. *Mikuláš Kusánský. Život a dílo renesančního filosofa, matematika a politika*. Praha: Vyšehrad, 2001.
- FLASCH, K. *Nikolaus von Kues: Geschichte einer Entwicklung*. Frankfurt am Main: Klostermann, 2008.
- Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Band 2, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, c1972; Elektronická verze.
- HOPKINS, J. Nicholas of Cusa (1401–1464): First Modern Philosopher? In *Midwest Studies in Philosophy*, XXVI (2002). Dostupné online na: <http://jasper-hopkins.info/CUSAmidwestStudies.pdf>
- HOPKINS, J. *Nicholas of Cusa On Wisdom and Knowledge*, The Arthur J. Banning Press: Minneapolis 1996. Dostupné online na: <http://jasper-hopkins.info/wisdAndKintro12-2000.pdf>
- IVÁNKA, von E. *Plato christianus*, Praha: Oikoymenh, 2003.
- JASPERS, K. *Nikolaus Cusanus*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1968.
- NOVÁK, A. Metafyzické určení světa u Mikuláše Kusánského. In *Síla světa*. Praha: Togga, 2009.
- STEIGER, R. Anmerkungen der Herausgeberin. In *Nikolas von Kues: Der Laie über die Weisheit: lateinisch-deutsch*. Hamburg: Felix Meiner Verlag, 1988

THURNER, M. Nekonečné přibližování. K významu osobnosti Mikuláše Kusánského. In *Jednota a mnohost*. Praha: Vyšehrad, 2002.

Kontakt na autora příspěvku:

Mgr. Jakub Šenovský
Fakulta humanitních studií
Univerzita Karlova v Praze
U Kříže 8
158 00 Praha 5
e-mail: senovsky@centrum.cz